

Rusya İmparatorluğu Döneminde Türkmen Dilinin Öğretimi Bağlamında S. Agabekov'un "Uçebnik Tyurkmenskogo Nareçiya" Adlı Eseri

S. Agabekov's "Uçebnik Tyurkmenskogo Nareçiya" in the Context of Teaching the
Turkmen Language in the Period of the Russian Empire

Tahir Aşirov

İstanbul/Türkiye

e-mail: tahirashirov@gmail.com

orcid: 0000-0002-9684-0834

Öz

1865/6-1944 yılları arasında yaşamış olan Muhammed Sadıkbek Ağabeyzade veya Agabekov tarafından kaleme alınan ve 1904 yılında Aşgabat'ta "Uçebnik Tyurkmenskogo Nareçiya s Prilojeniyem Sbornika Poslovits i Pogovorok Tyurkmen Zakaspiyskoy Oblasti" (Türkmen Zakaspiy Bölgesi'nin Atasözleri ve Deyimleri Derlemesiyle Türkmen Lehçesi/Dili Ders Kitabı) adıyla yayımlanan kitap, Türkmen dili ve edebiyatı açısından değerli bir çalışmadır. Agabekov'un kitabı, dil bilgisi ve atasözleri olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. Eserin ilk kısmı, Türkmen dil bilgisini içermekte olup giriş ve ana iki bölümden ibarettir. Esere, "Prilojeniyem" (Ek) yazısıyla "Sbornika Poslovits i Pogovorok" (Atasözleri ve Deyimleri Derlemesi) adıyla Türkmen atasözleri ve deyimleri bölümü ikinci kısmı olarak eklenmiştir. Eserin ilk bölümü alfabe temelli olup ikinci bölümü ise dokuz ana başlıktan oluşmaktadır: 1. "İmya Suşçestvitelnoye" (İsim), 2. "İmya Prilagatelnoye" (Sıfat), 3. "İmya Çislitelnoye" (Sayı), 4. "Mestoimeniye" (Zamir), 5. "Glagol" (Fiil), 6. "Nareçiyem" (Zarflar/Belirteç), 7. "Poslelog" (Edat), 8. "Soyuz" (Bağlaçlar) ve 9. "Mejdometiye" (Ünlemler). Kitaba ek olarak alınan 160 nakil ve atasözü de bulunmaktadır. Bu kitap, Türkmen dilinin tarihi açısından önemli yayınlardan biridir. **Anahtar Kelimeler:** Türkmen dili, Türkmen edebiyatı, Agabekov, okul kitabı

Abstract

Written by Muhammed Sadıkbek Ağabeyzade or Agabekov who lived between 1865/6-1944 and published in Ashgabat in 1904, "Uçebnik Tyurkmenskogo Nareçiya s Prilojeniyem Sbornika Poslovits i Pogovorok Tyurkmen Zakaspiyskoy Oblast" (Diction of Turkmen Zakaspiyskoy Turkmen Dialects and Dialects) / Language Textbook) is a valuable work in terms of Turkmen language and literature. Agabekov's book consists of two parts, grammar and proverbs. The first part of the work includes Turkmen linguistics and consists of an introduction and a main part. The second part of the compilation of Turkmen proverbs and idioms with the name of "Sbornika Poslovits i Pogovorok" (Compilation of Proverbs and

Atf

Citation

Aşirov, Tahir (2022).
Rusya İmparatorluğu
Döneminde Türkmen
Dilinin Öğretimi
Bağlamında S.
Agabekov'un "Uçebnik
Tyurkmenskogo Nareçiya"
Adlı Eseri. *Babür*, 1: 25-48

Başvuru

Submitted

26.05.2022

Kabul

Accepted

04.06.2022

Yayın Tarihi

Publication Date

12.06.2022

Idioms) with the inscription “Prilojeniyе” (Appendix) has been added to the work. The first part of the work is alphabet-based, and the second part consists of nine main titles: 1. “Imya Sutşestvitelnoye” (Name), 2. “Imya Prilagatelnoye” (Adjective), 3. “Imya Suşçestvitelnoye” (Number), 4. “Mestoimeniyе” (Pronouns), 5. “Glagol” (Verb), 6. “Nareçiyе” (Adverbs/ Indicator), 7. “Poslelog” (Preposition), 8. “Soyuz” (Conjunctions) and 9. “Mejdometiye” (Interjection). There are 160 quotes and proverbs added in addition to the book. This book is one of the historical publications in terms of Turkmen language.

Keywords: Turkmen Language, Turkmen Literature, Agabekov, school book

0. Giriş

Rusya İmparatorluğu döneminde Türkmen dili, edebiyatı, tarihi ve kültürü ile ilgili önemli çalışmalar ve araştırmalar yapılmış, farklı yerlerde çeşitli yazılar yayımlanmaya başlamıştır. Nitekim Rus oryantalist, filolog, misyoner Nikolay İvanoviç İlminski'nin (1822-1891) 29 Aralık 1859 yılında Orenburg'dan A. Sciefner'a gönderdiği “Ueber die Sprache der Turkmenen. Aus einem Briefe des Herrn Ilmsky an A. Sciefner” (Türkmenlerin Dili Hakkında. Bay İlminski'nin A. Sciefner'a Yazdığı Bir Mektuptan) adıyla yayımlanan mektubu, bunun örneklerinden biridir (İlminskiy 1860: 63-74). Bununla birlikte Türkmen dil bilimi ile ilgili ilk kapsamlı çalışmalardan birine imza atan Pavel Polikarpoviç Şimkeviç'in (1856-1900) XIX. yüzyılın son çeyreğinde yayımlanan “Praktičeskoye Rukovodstvo Dlya Oznakomeniya S Nareçiyem Turkmen Zakaspiyskoy Oblasti” (Hazar Ötesi Bölgesi Türkmenlerinin Dilini/Lehçesini Öğrenmek İçin Pratik Kılavuz) adlı kitabıdır (Aşirov 2021: 133-139). XX. yüzyılın ilk yıllarında Türkmen dili ve edebiyatı üzerine değerli çalışma yayımlayanlardan biri de S. Agabekov'dur.

1. Agabekov ve Türkmen Dili

1865/6-1944 yılları arasında yaşamış olan Muhammed Sadıkbek Ağabeyzade/Agabekov tarafından kaleme alınan ve 1904 yılında Aşkabat'ta yayınlanan “Uçebnik Tyurkmenskogo Nareçiyası s Prilojeniyem Sbornika Poslovits i Pogovorok Tyurkmen Zakaspiyskoy Oblasti” (Türkmen Zakaspiy Bölgesi'nin Atasözleri ve Deyimleri Derlemesiyle Türkmen Lehçesi/ Dili Ders Kitabı) adlı kitap, Türkmen dili ve edebiyatı açısından tarihî bir metindir. Eser, iki kısımdan oluşmaktadır. Eserin ilk kısmı, Türkmen dil bilimi içermekte olup giriş ve ana iki bölümden ibarettir. Esere, “Prilojeniyе” (Ek) yazısıyla “Sbornika Poslovits i Pogovorok” (Atasözleri ve Deyimleri Derlemesi) adıyla Türkmen atasözleri ve deyimlerinin derlemesini ikinci kısmı olarak eklenmiştir.

Agabekov eserinin girişinde, ilk olarak Türkmenlerin okuryazarlık durumunu ele almaktadır. Özellikle Türkmenler eğitimi bakımından Hive ve Buhara medreselerinin önemini belirtmektedir (Agabekov 1904: I-II). Hive ve Buhara medreselerinin Türkmen eğitim tarihinde ayrı bir yerinin olduğunu görmek mümkündür (Bilgin & Aşirov 2020: 163-185).

Agabekov'un Türkmen dilbilimi üzerine kaleme aldığı eserini hazırlarken St. Petersburg'daki Doğu dilleri kurslarında görevli profesörlerin yazılarına gönderme yapmaktadır. Özellikle bu dönemde Türkmen dili ile ilgili önemli çalışmalara imza atan

Samoyloviç'in 1903 yılında hazırladığı "Opıt Lengvistiçeskogo İssledovaniya Tekinskogo Govora Turkmenskogo Dialekta" (Türkmen Dilinin Teke Lehçesinin Dilbilimsel Araştırma Denemesi) adlı çalışması, bunlardan biridir (Samoyloviç 1903). Bununla birlikte "İmlâ-i Osmanî" (1306/1889), "Yeni Usul Muallim-i Sarf" (1306/1889), "Sarf-ı İptidâî" (1308/1891), "Muhtasar Sarf-ı Türki" adlı eserlerin yazarı olan Ahmet Rasim'in (1864/5-1932) kitaplarına müracaat ettiği, girişte dilcinin ismini zikretmesinden anlaşılmaktadır (Agabekov 1904: II). Ayrıca yazar, Sultan Mecid Ganizâde'nin/Ganiyev'in (1866-1938) dilbilim eserinden faydalandığını belirtmektedir. Ganiyev'in 1889 yılında yayımlanmaya başlayan "Polneyşiy Samouçitel Tatarskogo Yazıka" başlığı altında dört ciltten oluşan "İstilâh-i Azerbaycan" (C. I-II. Cild 1889), "Lügati-Rusi ve Türki" (C. III. 1890), "Rusi ve Türki Dilmanc" (C. IV. 1894) isimleri ile neşredilmiştir. Agabekov, Ganiyev'in "Polneyşiy Samouçitel Tatarskogo Yazıka Kavkazskogo- Azerbaydjanskogo Nareçiya - İstilâh-i Azerbaycan: Türk Kafkaz dilini Öğrenmekden Ötri Burhan ve Düstavizdir" başlıklı dilbilim eserinden faydalandığı söylenebilir (Agabekov 1904: II). Ancak Ganiyev eserinin düzeltilmiş ve genişletilmiş baskısını 1922 yılında "Grammatika Tyurkskogo Yazıka Kavkazsko-Azerbaycanskogo Nareçiya - İstilâh-i Azerbaycan: Türk Kafkaz Dilini Öğrenmekden Ötri Destavizdir" (Kafkas-Azerbaycan Lehçesinin Türk Dilinin Grameri) adıyla yayımlamıştır (Ganiyev 1922). Ganiyev'in eserinin ilk baskılarıyla 1922 yılındaki düzeltilmiş ve genişletilmiş baskısı arasında isim bakımından farklılık görülebilir (Ganiyev 1922). Bu bağlamda Neriman Nerimanov'un 1899 yılında Bakü'de "Türk-Azerbaycan Diliniñ Muhtasar Sarf-Nahivi" (Azerbaycan Türkçesinin Kısa Dil bilgisi) adıyla yayımlandığı kitabında, Türk dil bilgisi kavramlarının Rusça karşılığını vermesi bakımından önemli bir çalışmadır (Nerimanov 1899).

Agabekov eserinin girişinde, Türkmen dil bilimi ile ilgili ilk çalışmalardan birine imza atan Şimkeviç'in "Praktiçeskoye Rukovodstvo Dlya Oznakomleniya S Nareçiyem Turkmen Zakaspiyskoy Oblasti" adıyla yayımladığı kitabından bahsetmektedir (Aşirov 2021: 133-139). Onun eserinin Türkmen diline yeni başlayanlar için karmaşık olduğunu, ancak ileri düzeyler için ise faydalı olabileceğini belirtmektedir (Agabekov 1904: II-III).

Agabekov'un Türkmen dil bilimi üzerine kaleme aldığı eser, yayımlanmasından itibaren ilgi görmüştür. Nitekim Aleksandr Aleksandroviç Semyonov (1873–1958) tarafından Agabekov'un eseri ile ilgili 1905 yılında "Etnografiçeskoye Obozreniye" dergisinde, "S. Agabekov (sostavil). Uçebnik Tyurkmenskogo (sic!) Nareçiya s Prilojeniyem Sbornika Poslovits i Pogovorok Tyurkmen (sic!) Zakaspiyskoy Oblasti. Ashabad 1904 g. (str. IV+100+25)" adıyla bir tanıtım yazısı kaleme alınmıştır (Semyonov 1905: 169-172). Aynı şekilde bu dönemde Aleksandr Nikolayeviç Samoyloviç (1880-1938) 1905 yılında Agabekov'un "Uçebnik Tyurkmenskogo Nareçiya" kitabı üzerine yazı kaleme almış ve 1907 yılında "Zapiski Vostoçnogo Otdeleniya İmperatorskogo Russkogo Arheologiçeskogo Obtşestva" (İmparatorluk Rus Arkeoloji Cemiyeti'nin Doğu Bölümü'nün Notları) dergisinde yayımlanmıştır (1907: 0184—0188). Ayrıca Türkmen bilgisi Mıratgeldi Söyegov 1993 yılında Aşabat'ta yayımlanan "On Çınar: İlkinci Türkmen Dilcileri ve Edebiyatçıları Hakkında Oçerker" adlı eserinde, Agabekov'dan ve onun söz konusu kitabından bahsetmektedir (1993: 8-11).

Semyonov'un Agabekov'un eseri üzerine kaleme aldığı tanıtım değerli bir yazıdır. Şimkeviç'in çalışmasından sonra Türkmen dili ile ilgili ikinci ders kitabı olduğunu vurgulayan Semyonov, Agabekov'un eserinin dil bilim konularıyla birlikte 160 atasözü ihtiva ettiğini belirtmektedir (1905: 169-170). Aynı şekilde Semyonov, Agabekov'un eserinin Ahal-Teke Türkmenlerinin lehçesinin dil bilimini ele aldığını, ancak Şimkeviç'in

ise genel olarak, aidiyet sorunu olduğunu ifade etmektedir (1905: 170). Semyonov, Türkmen dilinin kendine özgü telaffuzunun olduğunu belirtmektedir. Bu özelliklerin Türkmen dilini öğrenmeye çalışan oryantalistlerin dikkat etmesi gereken konulardan biri olduğunu ifade etmektedir. Bundan dolayı Agabekov ve Şimkeviç'in ders kitaplarındakiler dahil gerçek telaffuzdan çok uzak olmasının şaşırtıcı olmadığını altını çizmektedir (1905: 170-171). Aynı şekilde Semyonov, Agabekov'un Türkmen atasözleri ile ilgili topladığı bölümü şöyle değerlendirmektedir: "Karşılaştırmalı olarak büyük bir koleksiyon (şimdiye kadar neredeyse tek olan), Türkmenlerin sosyal dünya görüşü hakkında zengin materyal içerir" (1905: 171). Semyonov, atasözlerinin insan yaşamının karakterini yansıtan önemli bir yapıt olduğunu vurgulamaktadır (1905: 171-172).

Semoyloviç'in tanıtımı, özellikle Türkmen dili üzerine yapılan araştırmaların seyri açısından ayrı bir önem taşımaktadır. Nitekim Samoyloviç bu tanıtım yazısında, Türkmen dili araştırmalarının Batılılar tarafından araştırılmadığını veya çok az ele alındığını belirtmektedir. (1907: 0184-0188). Samoyloviç Türkmen dili ile ilgili çalışmalar arasında Agabekov'un eserinin önemine işaret etmeye çalıştığı görülebilir. Bunlardan Rus Oryantalist İlya Nikolayeviç Berezin'in (1818-1896) "Godičnyy Otčet Puteşestvuyutşego po Vostoku" adlı yazısına atıf yapmaktadır (Berezin 1845). Rus oryantalist, filolog, misyoner Nikolay İvanoviç İliminski'nin (1822-1891) 29 Aralık 1859 yılında Orenburg'dan A. Sciefner'a gönderdiği "Ueber die Sprache der Turkmenen. Aus einem Briefe des Herrn Ilminsky an A. Sciefner" (Türkmenlerin Dili Hakkında. Bay İliminski'nin A. Sciefner'a Yazdığı Bir Mektuptan) adlı mektubundan bahsetmektedir (1860: 63-74). Arminius Vambéry'nin (1832-1913) "Die Sprache der Turkomanen und der Diwan Machdumkuli's" adlı makelesine atıfta bulunmaktadır (Aşirov 2016: 661-673). Aynı şekilde Samoyloviç, konunun Doğu dilbilimcileri için de geçerli olduğunu, Platon Mihayloviç Melioranski'nin (1968-1906) 1900 yılında yayımladığı "Arab Filolog o Turetskom Yazıke" (Arap Filologu Türk Dili Hakkında) adlı çalışmasına atıf yaparak ifade etmektedir (Melioranskiy 1900). Bununla birlikte Türkmen diline ait masal, şarkı, atasözü, bilmece gibi türlerin farklı kişiler tarafından derlenmesinin, Türkoloji alanına önemli bir hizmet olduğu ifade etmektedir. Bu dönemde Samoyloviç, Şimkeviç'in çalışmasına zikretmekle birlikte onun eseri hakkında söyledikleri Agabekov'un değerlendirmesini onaylar niteliktedir (1907: 0184-0185).

Samoyloviç Rusya İmparatorluğu'nun Türkmenistan'ı işgal etmesinden sonra Türkmen araştırmalarının merkezinin Aşkabat olduğunu belirtmektedir. Özellikle "Oryantalistler Cemiyeti'nin Aşkabat Bölümü'nün açılmasında ayrı bir etkisi olduğunu belirtmektedir (1907:0185). Bununla birlikte Samoyloviç yazısında, Agabekov'un eserinin okul kitabı olduğunu da hatırlatmaktadır. Bundan sonra Samoyloviç Agabekov'un eserini Şimkeviç'in eseri ile kıyaslayarak değerlendirmeye çalışmaktadır. Şimkeviç'in dil bilgisine (etimolojiye), Agabekov ise alıştırmalara, konuşma ifadelerine ve sözlüğe önem verdiklerini belirtmekte ve iki eserin birbirlerini tamamlayan eserler olduğunu ifade etmektedir. Ancak Samoyloviç'e göre ikincisinin avantajı "Ahal-Teke halkı tarafından kullanılan Türkmen lehçesi" olmasıdır. Samoyloviç, bu iki eserin Türkmen dili açısından dört ana eksikliğin olduğunu belirtmektedir. Son olarak Agabekov'un atasözleri ve deyimler bölümünü değerlendirmektedir. Bu bağlamda Samoyloviç Agabekov'un eserinin önemini bir kez daha ortaya koymaktadır (1907:0184-0185).

Söyegov "On Çınar" adlı eserinde, Agabekov'un "Uçebnik Tyurkmenskogo Nareçiya" (Türkmen Lehçesi/Dili Ders Kitabı) adlı eserinde, "Tyurkmen" ve "Nareçiya" kelimelerini kullanmasıyla ilgili şöyle bir değerlendirme yapmaktadır: "M. S. Agabekov'un okul kitabının

adının denemenin başında verilen asıl nüshasından görüldüğü üzere yazar *dil* (yazık) kavramı yerine *lehçe* (nareçiyeye) sözünü kullanıyor. Türkmen adını ise Rusça *Tyurkmen* şeklinde yazıyor. Bizim düşüncemize göre o böyle yapmakla yakın akraba Türk dilleri bir temel dilin ayrı ayrı lehçeleri kabul ediyor demektir. Bu durum yukarıda söz konusu edilen P.P. Şimkeviç'in el kitabı için de geçerlidir. Türkmen sözünün Rusça *Tyurkmen* şeklinde yazılmasına ise yazarın ana dili etki etmiş olmalıdır. Çünkü Azerbaycan sözlerindeki "ü" sesi Rusça yazı dilinde, çoğunlukla "yu" harfi ile veriliyor" (Söyegov 1993: 9). Agabekov eserinde, "ترکمان" kelimesinin transkriptini "Türkmen" ve Rusça anlamı verirken ise "Tyurkmen" olarak yazmaktadır (Agabekov 1904: 7). Bu da Söyegov'u doğrular niteliktedir.

Aynı şekilde Alişbek Süleymanoğlu Aliyev'in (1883-1933) 1913 yılında yayımladığı "Yengi Usul Türkmen Mektebi" adlı eseri, Türkmen dili üzerine yapılan çalışmalar seyrinde yeni usul okullar için değerli bir başlangıç olmuştur. Ayrıca Türkmen dili üzerine yapılan çalışmalar arasında İvan Aleksandroviç Belyayev (1882-1920) tarafından 1915 yılında Aşkabat'ta yayımlanan "Grammatika Turkmenskogo Yazıka" (Türkmen Dilinin Dil bilgisi) adlı eseri de bu süreçte ayrı bir öneme sahiptir (Aşirov 2020: 114-121).

Rusya İmparatorluğu döneminde Türkmen dili ile ilgili çalışmaları, genel olarak ikiye ayırmak mümkündür. Bunlardan ilki Rus dilbilgisi temelinde inceleme, ikincisi ise yeni usul bağlamında öğrenmedir. Agabekov'un çalışmasının Rus dil bilgisi temelinde öğrenme alanına girdiği görülmektedir.

2. Uçebnik Tyurkmenskogo Nareçiya

2.1. Birinci Bölüm

Agabekov'un "Uçebnik Tyurkmenskogo Nareçiya" adlı eserin birinci cildinin alfabe üzerine olan ilk bölümünün içeriği şu şekildedir:

2.1.1. Ob Alfavit

Eserin ilk bölümü "Ob Alfavit" (Alfabe Üzerine) başlığını taşımakta ve 1. paragrafta ele alınmaktadır (s. 1-2).

No	Alfabenin Yazılışı	Harflerin İsimleri	Rus Alfabeti
1	ا [Elif]	alif	А
2	ب [be]	bey	Б
3	پ [pe]	pey	П
4	ت [te]	Tey	Т
5	ث [se]	Sey	С
6	ج [cim]	Cim	Дж
7	چ [çim]	Çim	Ч
8	ح [ha]	Hey	Н X (немецкое)
9	خ [hı]	Hey	Х
10	د [dal]	Dal	Д
11	ذ [zal]	Zal	З

12	ر [ra]	Rey	Р
13	ز [ze]	zey	З
14	ژ [je]	jey	Ж
15	س [sin]	sin	С
16	ش [şin]	şin	Ш
17	ص [sad]	sadt	С
18	ض [zad]	zadt	З
19	ط [tı]	tay	Т
20	ظ [zı]	zay	З
21	ع [ayn]	eyn	ЫИ или ЭЭ
22	غ [ğayn]	geyn	Г
23	ف [fe]	fey	Ф
24	ق [kaf]	kaf	К
25	ك [kef]	kyaf	К или Q (французское)
26	گ [gef]	giyaf	Г
27	كڭ [sağır kef]	Sagır-nun	Н (носовой)
28	ل [lam]	lam	Л
29	م [mim]	mim	М
30	ن [nun]	nun	Н
31	و [vav]	vov	В
32	ه [he]	hey	Н Х (немецкое)
33	ی [ye]	yey	Е

2.1.2. Osnovniye Znaki

Eserin ikinci başlığı “Osnovniye Znaki” (Temel İşaretler) olup eserde 2. paragrafta işlenmektedir (s. 3). Agabekov, Türkmen alfabesinde 33 harfin olduğunu ve onun 17 temel (ا، ب، ح، د، ر، س، ص، ط، ع، ف، ك، ل، م، ن، و، ه، ی) belgiden/harften oluştuğunu ifade etmektedir. Bunun noktalama işareti ile çoğaltıldığını anlatmaktadır.

2.1.3. Proiznoşeniye Bukv

“Proiznoşeniye Bukv” (Harflerin Telaffuzu) başlığını taşıyan harflerin telaffuzu konusu, eserde 3. paragrafta yer almaktadır (s. 3-5). Agabekov “Müslüman harfleri” şeklinde ifade ettiği alfabenin Batı/Latin alfabesine transkriptinin zorluğundan bahsetmekte ve “ط” ile “ت” harflerinin Rus alfabesinde “r” (t) ile transkriptinin yapılabildiğini ve diğer benzer harflerin de aynı şekilde olduğunu açıklamaya çalışmaktadır (s. 3-5).

2.1.4. Glasniya Bukvi i Drugiye Glasniye, Soglasniye i Bezglasniye Znaki

“Glasniya Bukvi i Drugiye Glasniye, Soglasniye i Bezglasniye Znaki” (Ünlü Harfler ve Diğer Ünlüler, Ünsüzler ve Ünsüz İşaretler [Harfler]) başlığı, eserin 4-6. paragraflarında ele

alınmaktadır (s. 5-9).

4. paragrafta, Türkmen alfabesinde "ا.و.ی" ve "ه" (hey) ile birlikte "fetha" (üstün), "kesre" (astın) ve "zamma" (ötre) olmak üzere üç hareketin olduğunu belirtmektedir. Fetha hareketinin "e" ve "ä" seslerini verdiğini "باش" (baş), kesre hareketinin "i" ve "ı" seslerini verdiğini "بر" (bir), "أغر" (agir) ve "أغز" (agız) ve zamma hareketinin ise "u" ve "yu" (ü) seslerini verdiğini "ترك" (Turk) [Türk], "تركمان" (Tyurkmen) [Türkmen] görmek mümkündür (s. 5-7).

5. paragrafta, a) okutma işaretlerden, harfi iki defa okutan "teşdit" işaretini anlatmaktadır: "یدی" (yeddi) [yedi], "سکز" (sekkiz) [sekiz]. b) elif harfi üzerinde uzatma "medd" işaretini anlatmaktadır: "آد" (aad) [at], "آدم" (aadam) [adam], "آغا" (aaga) [aga]. c) "Hemze elif" olarak işaretini anlatmaktadır: "تآکید" (täkid / te'kid). d) "cezm" veya "sükûn" işaretini anlatmaktadır: "داغ" (dag), "اوج" (üç), "بال" (bal).

6. paragrafta, 4.- 5. paragraflarda konuları bağlamında yazım işaretlerini ayrıntılı bir şekilde açıklanmaktadır.

2.1.5. Proiznoşeniye Glasnıh Bukv "ا.و.ی" ve Poluglasnoy "ه" (hey)

"Proiznoşeniye Glasnıh Bukv "ا.و.ی" ve Poluglasnoy "ه" (hey)" (Ünlü Harflerinin Telaffuzu "ا.و.ی" ve Yarım Ünlü "ه" (hey) başlığı, 7. paragrafta ele alınmaktadır (s. 9-11). Agabekov bu paragrafta, a) "elif" harfini ele almakta ve örnekleri ile açıklamaktadır: "باغ" (bag), "باش" (baş), "جای" (cay). "آتا" (ata), "بابا" (baba)... b) "vav" harfinin iki şekilde okunduğunu belirtmekte ve ilk olarak "v" harfi, ikinci olarak ise "o, ö, u, ü" harfleri şeklinde okunduğunu örnekler ile açıklamaktadır: 1) "وقت" (vakt) [vagt], "وعدة" (vaada) [vada], "هوا" (hava) [hova], "دعوا" (daava) [dava], "درویش" (derviş), "اول" (evvel)... 2) "قوشون" (koşun) [goşun], "گوز" (göz), "کور" (kör), "گوزل" (güzel) [gözel], "گون" (gün). c) "ye" harfinin iki şekilde okunduğunu belirtmekte ve ilk olarak "y/ye, i" harfleri, ikinci olarak ise "a" harfi şeklinde okunduğunu örnekler ile açıklamaktadır: 1) "یکشنبه" (yekşenbe), "یل" (yel), "ایتی" (iti), "دیش" (diş), "دیوان" (divan), 2) "عیسی" (İsa), "موسی" (Musa). Ayrıca Agabekov, "ا.و.ی" ünlülerin "و" ve "ا" ile "و" (o, ö, u, ü), "ی" ve "ا" ile "e, i, ey), "ی" ve "ا" ile "ya", "و" ve "ی" ile "yu, yo) şeklinde geldiğini belirtmektedir: "اوقومق" (okumak) [okamak], "اولمک" (ölmek), "اوزون" (uzun), "اوزوم" (üzüm), "ایپ" (ip), "یاریم" (yarım), "یوز" (yüz), "یوق" (yok).

Agabekov eserinde, "ه" (hey) he harfinin iki şekilde okunduğunu belirtmekte ve ilk olarak "h" harfi, ikincisi olarak ise "a" veya "ä/e" harfleri şeklinde okunduğunu örnekler ile açıklamaktadır: "هوا" (hava) [hova], "بهار" (bahar), "پخته" (pahta), "دانه" (dänä/e).

2.1.6. Podrazdeleniye Bukv Alfavita po ih Proishojdeniyu

"Podrazdeleniye Bukv Alfavita po ih Proishojdeniyu" (Alfabadeki Harflerin Kökenlerine Göre Bölünmesi) başlığı, 8. paragrafta ele alınmaktadır (s. 11-12). Agabekov bu başlıkta Türkmen dilinde kullanılan Farsça ve Arapça özgün harflerden bahsetmektedir.

2.1.7. Soçetaniye Bukv pri Pisme

"Soçetaniye Bukv pri Pisme" (Yazıda Harflerin Birleşimi) başlığı, 9. paragrafta ele alınmaktadır (s. 13-14).

2.1.8. Glavniya Osobnosti Tyurkmenskogo Nareçiya i Pisma

"Glavniya Osobnosti Tyurkmenskogo Nareçiya i Pisma" (Türkmen Lehçesi ve Yazısının Temel Özellikleri) taşıyan başlık, 10. paragrafta ele alınmaktadır (s. 14-18).

2.1.9. Legkiya Frazı dlya Praktiki Pervonaçalnogo Pisma

“Legkiya Frazı dlya Praktiki Pervonaçalnogo Pisma” (İlk Yazma Pratiği Yapmak için Kolay Cümleler) başlığı, 10. paragrafta yer vermektedir (s. 18-20). Agabekov bu paragrafta Türkmençe konuşmaya yer vermektedir. İlk olarak Kiril harfleri ile okunuşunu, sonra Arap harfleri ile yazılışını ve sonra da Rusça tercümesini tablo hâlinde vermektedir:

Nämä habar bar?	(نمه خبر بار)	Что нового?
Hiç täze habar yok	هیچ تازه خبر یوق	Ничего нового нет
Kaysi [Haysı] obadan-sıñız?	قايسى اوبادين سنکز	Из какого аула?
Aşkabaddan [Aşgabatdan]	عشق آباددين	Из Асхабада

2.2. İkinci Bölüm

Agabekov’un “Uçebnik Tyurkmenskogo Nareçiya” adlı eserinin ikinci bölümü “Çast Vtoraya” (İkinci Bölüm) başlığıyla ayrılmaktadır. Eserin ikinci bölümü, dokuz ana başlıktan oluşmaktadır: 1. “İmya Suşçestvitelnoye” (İsim), 2. “İmya Prilagatelnoye” (Sıfat), 3. “İmya Çislitelnoye” (Sayı), 4. “Mestoimeniye” (Zamir), 5. “Glagol” (Fiil), 6. “Nareçiyе” (Zarflar/ Belirteç), 7. “Poslelog” (Edat), 8. “Soyuz” (Bağlaçlar) ve 9. “Mejdometiye” (Ünlemler) (s. 22). Aynı şekilde Ganiyev’in “Grammatika Tyurkskogo Yazıka Kavkazsko-Azerbaycanskogo Nareçiya - İstilâh-i Azerbaycan: Türk Kafkaz Dilini Öğrenmekden Ötri Destavizdir” adlı eserinde, “Obraz 9-ti Çastey Reçi” şeklindeki başlıkta ele almaktadır (Ganiyev 1922: 1-2).

2.2.1. İsim

Eserin ilk bölümü “İmya Suşçestvitelnoye” (İsim) başlığını taşımaktadır. Agabekov, bu konuyu 2.-4. paragraflarda ele alınmaktadır (s. 23-34). Ganiyev’in eserinde, “İmya Suşçestvitelnoye” (İsim) başlığı taşımakta ve eserin 3-8. paragraflarda yer almaktadır (Ganiyev 1922: 3-9).

2. paragrafta Türkmen dilinde eril ve dişil diye ayrımın olmadığını belirterek açıklamaya başlamaktadır. Bununla birlikte Türkmencede “müfred” (teklik) ve “cemi” (çokluk) olduğunu belirtmekte, çokluk için teklik isimin sonuna “-lar/ler” getirilerek oluşturulduğunu izah etmekte ve onun çekimlerini vermektedir (s. 23-24).

ادم	adam	человек	ادم لار	adamlar	люди
سوز	söz	слово	سوز لار	sözler	слова

Agabekov, “Skloneniye imen Suşçestvitelnoye” (İsmin Çekimi) konusunu, eserin 3. paragrafında isimlerin hâllere göre çekimlerini anlatmakta ve göstermektedir (s. 24-31).

Agabekov konuyu isim hâlleri temelinde anlatmaya başlamaktadır: 1. “Именительный падеж” (Yalın hâli), 2. “Родительный падеж” (-İn / İlgi hâli), 3. “Дательный падеж” (-e / Yönleme hâli), 4. “Винительный падеж” (-i / Yükleme hâli), 5. “Местный падеж” (De/ Bulunma hâli), 6. “Предложный или Исходный падеж” (Den/Çıkma hâli).

Günümüz Türkmen dilinde isim hâllerine “düşüm” denilmekte ve düşümler aşağıdaki şekilde açıklanmaktadır:

Baş düşüm / Yalın hâli	kim? näme? nire?	-
Eýelik düşüm / ilgi hâli	kimiň? nämäniň? niräniň?	-yň, -iň, -uň, -üň / -nyň, -niň, -nuň, -nüň
Ýöneliş düşüm / Ýönelme hâli	kime? nämä? nirä?	-a, -e (ä) / -na, -ne
Ýeňiş düşüm / Yükleme hâli	kimi? nämäni? niräni?	-y, -i / -ny, -ni
Wagt-orun düşüm/ Bulunma hâli	kimde? nämede? nirede?	-da, -de / -nda, -nde
Çykyş düşüm / Çıkma hâli	kimden? nämeden? nireden?	-dan, -den / -ndan, -nden

Agabekov, “Родительный падеж” (În hâli) ekinin “ئىنك” (-iŋ/iŋ) olduğunu, kelimenin sonu ünlü ise “ن” (-nun) harfinin geldiğini belirtmektedir:

آت	at	лошадь	آتىڭ	atın	лошади
بابا	baba	деде	باباڭ	babanın	деда

Agabekov, “Дательный падеж” (E hâli) ekinin “ه” (-a/e) olduğunu, kelimenin sonu ünlü ise “ى” (-ye) harfinin geldiğini belirtmektedir:

آت	at	лошадь	آته	ata	лошади
بابا	baba	деде	بابايه	babaya	деду

Agabekov, “Винительный падеж” (Î hâli) ekinin “ى” (-i/i) olduğunu, kelimenin sonu ünlü ise “ن” (-nun) harfinin geldiğini belirtmektedir:

آت	at	лошадь	آتى	atı	лошадь
بابا	baba	деде	بابانى	babanı	деда

Agabekov, “Местный падеж” (De/Bulunma hâli) ekinin “ده” (-da/de) olduğunu belirtmektedir:

آت	at	лошадь	آده	atda	в лошади
بابا	baba	деде	باباده	babada	в деде

Agabekov, “Предложный или Исходный падеж” (Den/Çıkma hâli) ekinin “دين” (-dan/den) olduğunu belirtmektedir:

آت	at	лошадь	آده	atdan	от лошади или о лошади
بابا	baba	деде	باباده	babadan	от деда или о деде

Agabekov, ismin hâllerinin tekil ve çoğul eklerini daha sonra toplu hâlde, at, diş, baba, süri kelimelerinin çekimini yarmaktadır:

Им. / Yalın hâli	آت	at
Род. / İlgi hâli	آتيناڭ	atıñ
Дат. / E hâli	Ате	ata
Вин. / İ hâli	Аты	atı
Мест. / De hâli	Атде	atda
Исх. / Den hâli	Атдин	atdan

Eserin “O Pristavkah ili Çastistsah, İzmenyayuşih Znaçeniye imen Sutşestvitelnıh” konusu, 4. paragrafta isimlerin anlamını değiştiren ekler (yapım ekleri) anlatılmaktadır (s. 31-34).

“چی” (ç1/çi) eki:

بالق	balık	рыба	بالقى	balıkçı	рыбак
------	-------	------	-------	---------	-------

“لق” (lık [lik/luk/lük]) eki:

سامان	saman	солома	سامانلق	samanlık	саманник
-------	-------	--------	---------	----------	----------

“خانه” (hane) eki:

کتاب	kitab [kitap]	книга	کتابخانه	kitabhane [kitaphane]	библиотека
------	---------------	-------	----------	-----------------------	------------

“ناتس” (stan) eki:

ترك	Türk	тюрөк	تركستان	türkstan [türkistan]	туркестан
-----	------	-------	---------	----------------------	-----------

“لى” (li/lı) eki:

عقل	akıl	умь	عقل لى	akıllı	умный
عشق آباد	Aşqabad	асхабад	عشق آباد لى	Aşqabadli [Aşqabatlı]	асхабадский

“جق” (cik) / “جغز” (cigaz) ekleri:

کتاب	kitab [kitap]	книга	کتابجق	kitabcik [kitapcık]	книжечка
قىز	kız [gız]	девушка	قىزجغز	kızcigaz [gızcagaz]	девочка

2.2.2. Sıfat

“İmya Prilagatelnoye” (Sıfat) başlığını taşıyan bölüm, 5.-6. paragraflarda ele alınmaktadır (s. 35-39). Ganiyev’in eserinde de aynı başlıkla sıfat konusu yer almakta ve eserin 9-13. paragraflarında beyan edilmektedir (Ganiyev 1922: 10-14).

5. paragrafta “yağşı” (iyi) sıfatı örneğinde detaylı bir şekilde çekimleri ile açıklanmaktadır (s. 35-36). “Yağşı” (iyi) sıfatı, adam (insan) ve ayal (kadın) kelimesinin tekil ve çoğulunun isim hâl ekleri ile çekimini göstermektedir. Aynı şekilde “akıllı” kelimesinin de tekil ve çoğulunun isim hâl ekleri ile çekimini göstermektedir.

Eserde "Stepeni Sraivneniya" konusu, 6. paragrafta sıfat derecelendirmesinin "-rak" eki ile yapıldığını örnekleriyle açıklanmaktadır (s. 37-39).

چوقور	çukur	глубокий	چوقور راق	çukurrak	глубже
يختى	yahtı	светлый	يختى راق	yahtıtrak	светлее
عشق آباد ماریدین اولودر		Aşkabad Marıdan ulu-dur	Асхабад от Мерва большой есть		Асхабад больше Мерва

"dur" (dur) – "есть" (var) temelinde üç örnek verilmekte ve onun ilki de örnektir:

Türkmen dilindeki "köp" (köp) ve "örän" (örän) sıfat derecelendirmesini anlatmaktadır:

كوب اوزون	köp uzun	очень длинный
اوران اوزون	örän uzun	[çok uzun]

Türkmen dilindeki "aink" (aink) ve "asıl" (asıl) sıfat derecelendirmesini anlatmaktadır:

اينك كوزل	ın güzel	самый красивый [en güzel]
اصل يخشى	asıl yahşi	самый лучший [en iyi]

Türkmen dilinde bazen karşılaştırma derecesinin sıfatın iki defa tekrarlama yoluyla da yapıldığını belirtmektedir:

لزوك رالزيق لزوك	gözel güzel kızlar	(очень) красивые девушки [[çok] güzel kızlar]
------------------	--------------------	--

Türkmen dilinde renklerin ilk hecesinin sonuna "p" (p) veya "m" (me) sesleri eklenip sıfatın önüne getirilerek karşılaştırma derecesi oluşturulduğunu örnekler ile açıklamaktadır:

قپ قرمزى	kıp kırmızı	очень красный [çok kırmızı]
كوم كوك	göm gög	очень синий [çok mavi]
آپ اق	ap ak	очень белый [çok beyaz]
قاب قارا	kap kara	[очень черный [çok siyah]

Türkmen dilinde olumsuzluk sıfatını [edat] "دكل" [değil] veya "دال" (deel [däl]) "не есть" örnekleri ile açıklamaktadır:

يول اوزون دكل	yol uzun deel [däl]	дорога не длинная	дорога длинная не есть
---------------	---------------------	-------------------	------------------------

2.2.3. Sayı

"İmya Çislitelnoye" (Sayı/Sayı sıfatları) başlığını taşıyan üçüncü bölüm, 7.-9. paragraflarda ele alınmaktadır (s. 40-45). Ganiyev'in eserinde, "İmya Çislitelnoye" (Sayı) konusu 14-19. paragraflarda ele alınmaktadır (Ganiyev 1922: 14-17).

Agabekov "İmya Çislitelnoye" (Sayı) konusunu 7. paragrafta "-lenci/lancı" temelinde açıklamaktadır (s. 40-43).

ايكي	iki	два	ايكيلنجى	ikilenci	Второй
سكز	sekkiz	восемь	سكزلنجى	sekkizlenci	восьмой

Aynı şekilde sayı konusunu şu şekilde açıklamaktadır:

Rusça sayı	Arapça sayı	Sayı	Sıra sayı	Telaffuzu	Rusça tercümesi
1	١	بر	برلنجی	Bir-lenci	первый

Bu şekilde, 1-13 20, 22, 30, 34, 40, 50, 53, 60, 65, 70, 76, 80, 87, 90, 98, 100, 102, 118 200, 455, 1000, 6000 1903, 10000, 100000 200000, 1000000 (milyon) göstermektedir.

Agabekov “برلنجی” “birlenci” ile birlikte “اولنجی” “evvelinci”nin kullandığını ifade etmektedir.

8. paragrafta kesir sayıları (kesir sayı sıfatlarını) açıklamaktadır (s. 43). “три пятых (3/5) [beşte üç]” Türkmençesinin “بشدين اوچ” (beşten üç). “پای” (pay) “часть” (bölüm) şeklinde ifade edildiğini belirtmektedir: “3/5) (بشدين اوچ پای) (beşten üç pay).

9. paragrafta sayı sıfatlarının hâl ekleri ile çekimlenişini açıklamaktadır (s. 44-45). Üç ve altı sayılarının detaylı bir şekilde çekimini vermektedir.

2.2.4. Zamir

Dördüncü bölüm, “Mestoimeniye” (Zamir) konusu olup eserin 10.-13. paragraflarında yer almaktadır (s. 45-58). Ganiyev’in eserinde ise “Mestoimeniye” (Zamir) konusu 20-26. paragraflarında açıklanmaktadır (Ganiyev 1922: 17-25).

Akabekov “Mestoimeniye” (Zamir) konusunu 10. paragrafta Türkmen dilinde zamir ile isim ve sıfat bağlamında beyan etmektedir (s. 45-48):

Tekil 1. şahıs	من	men	я
Tekil 2. şahıs	سن	sen	ты
Tekil 3. Şahıs	او	o	он
Çoğul ١. Şahıs	بز	biz	мы
Çoğul ٢. Şahıs	سز	siz	вы
Çoğul ٣. Şahıs	آنلار / اونلار	anlar/onlar	они

Agabekov ismin hâl eklerini, ilk olarak tekil 1. şahıs ekini aşağıdaki şekilde göstermektedir:

Им. / Yalın hâli	من	men	я
Род. / İn hâli	منيڭ	men-iň	меня
Дат. / E hâli	منка	men-ga [maŋa]	мне
Вин. / İ hâli	منى	men-i	меня
Мест. / De hâli	منده	men-de	во мне\ у меня
Исх. / Den hâli	مندين	men-den	от меня\ обо мне

Tekil 2. ve 3. şahıs ve çoğul 1., 2. ve 3. şahıs eklerini aynı şekilde göstermektedir.

Agabekov 11. paragrafta -in hâlini tekil ve çoğul olarak anlatmaktadır (s. 48-53).

Tekil:

1. şahıs	یم	im / im
2. şahıs	ینک	ıñ / iñ
3. şahıs	ى	ı / i

Çoğul:

1. şahıs	یمز	ımız / imiz
2. şahıs	ینکز	ıñız / iñiz
3. şahıs	ى	ı / i

Kelime ünlü ile bitiyorsa o zaman tekil ve çoğul eklerinin “مز, نکز, سی” / “م, نك, سی” şekline geldiğini belirtmektedir. Diş kelimesinin çekimi ile göstermektedir.

Tekil:

1. şahıs	منينك ديشيم	meniñ diş-im	мой зубь
2. şahıs	сенинك ديشينك	seniñ diş-iñ	твой зубь
3. şahıs	اونينك ديشى	oniñ diş-i	его зубь

Çoğul:

1. şahıs	بزينك ديشيمز	biziñ diş-imiz	наш зубь
2. şahıs	сизинк дещинкз	siziñ diş-iñiz	ваш зубь
3. şahıs	اونلارينк дещи	Anlarıñ diş-i	их зубь

Sonra diş kelimesinin çoğulu “دیشلار” (dişler) kelimesini, örnek olarak aynı şekilde çoğulunun çekimini göstermektedir. Sonra “كچى” (keçi) tekil ve çoğulunun çekimini göstermektedir. Daha sonra ise “ات” (at) kelimesini tekil ve çoğulunun çekimini yarmaktadır.

Agabekov, kitap kelimesinin 1. ve 2. tekil şahıs ve çoğul şahıs ismin hâl eklerinin çekimini göstermektedir.

Agabekov, 12. paragrafta ilgi zamirini “ki” açıklamaktadır (s. 53-55). 1, 2 ve 3. tekil şahıs ve çoğul şahıs ekinin tamamını “منينك كى / meniñ-ki / мой...” temelinde çekimini ve onların isim hâl ekinin hâllere göre çekimini göstermektedir.

Agabekov 13. paragrafta gösterme/işaret adılı/zamirini açıklamaktadır (s. ۵۸-۵۵).

Gösterme/İşaret adılı:

بو	bu	ЭТОТ
شو	şu	
او	o	ТОТ
شول	şol	

شيله	şeyle	этак
شونينڭ يالى	Şununı yalı	этакой, такой

Soru adlı:

كيم	kim	кто
نه	ne	что
نمه	näme	
قايسى	kaysi [haysı]	какой, который?
كيمينڭ	kimiñ	чей?
كيمينڭ كى	kimiñki	
نچه	näçe	сколько?

Niteleme adlı:

همه	hemme	весь
همه سى	hemmesi	
هر	her	всякий, каждый
اوزى	özi	самь, самый

Agabekov, “bu” ve “kim” zamirlerinin tekil ve çoğul şeklini, “hemmesi” [sayı] ve “özi” [dönüşlülük] zamirlerinin isim hâllerinin çekimini göstermektedir.

2.2.5. Fiil

“Glagol” (Fiil) başlığını taşıyan beşinci bölüm, 14.-29. paragraflarda ele alınmaktadır (s. 59-91). Ganiyev ise “Glagol” (Fiil) konusunu 27-50. paragraflarında yer vermektedir (Ganiyev 1922: 25-42).

Agabekov, Türkmen dilinde altı fiil türünden bahsetmektedir: 1. “Deystvitelnyı” (Etken), 2. “Sredniy” (Orta), 3. “Stradatelnyı” (Edilgen), 4. “Vzaimniy” (İşteş), 5. “Vozvratniy” (Dönüşlü), 6. “Ponuditelnyı” (Ettirgen ve Oldurgan). Bu konuyu detaylı bir şekilde çekim yaparak göstermektedir (s. 59-62).

Agabekov, Türkmen dilinde fiil konusunda, kalın seslerden sonra “-mak”, ince seslerden sonra gelirse “-mek” getirilmesiyle ile mastar fiil olduğunu açıklayarak konuya başlamaktadır. “مق” (-mak) veya “مك” (-mek) ile fiilin kökünün bulunabileceğini belirtmektedir:

يازمق	yaz-mak	писать	ياز [yaz]
ايچمك	iç-mek	пить	[iç] ايچ

Edilgen fiili, “ل” (-lam) harfinin getirilerek yapıldığını örnekleyerek açıklamaktadır:

يازلق	yazılmak	быть писанным
-------	----------	---------------

Ancak fiilde “ا, و, ه, ي, ل” harfleri varsa, “ل” (-lam) harfinin yerine “ن” (-nun) harfi getirildiğini belirtmektedir:

اوقومق	okumak	читать
اوقونمق	okunmak	быть читанным

İşteş fiillerde ise “يش” (iş) veya “وش” (-uş/üş) getirilerek yapıldığını açıklamaktadır:

كورمك	görmek	видеть
كوروشمك	görüşmek	видеться
اتمق	atmak	стрелять
اتيشمق	atışmak	перестреливаться

Dönüşlü fiilde de “ن” (-nun) harfi getirilerek yapılmaktadır:

يومق	yumak [yuvmak]	мыть
يونمق	yunmak [yuvunmak]	мыться

Son olarak ettirgen veya oldurgan fiillerinin “دير” (-dır), “در” (-dır), “دور” (-dur) veya “ا, و, ه, ي” harflerinden sonra “ت” (-t) ekleyerek yapıldığını anlatmaktadır:

اغلامق	aglamak	плакать
اغلاتمق	aglatmak	заставить плакать
آلمق	almak	купить
آلديرمق	aldırmak	заставить купить

Agabekov “Nakloneniya” (Kip) başlığında yer alan 15. paragrafta, Türkmen dilinde “neopredelennoye” (belirsiz), “povelitelnoye” (emir), “izyavitelnoye” (bildirme) ve “soslagatelnoye” (dilek-şart) kiplerinden oluşan dört kipin (nakloneniya) olduğunu ifade etmektedir. (s. 63-64). Fiilin master hâlinde “-mak/-mek” olduğunu göstermektedir. Nitekim “yazmak, okumak...”. Bununla birlikte emir kipini anlatmaya çalışmaktadır:

يازمق	yazmak	писать	ياز	yaz	пиши
اوقومق	okumak	читать	اوقو	oku	читай

Emir kipinin çoğullarının, “يئاڭ” (-iŋ/iŋ) veya “يئاڭز” (-iŋiz/iŋiz) eklenerek yapıldığını belirtmektedir:

ياز [yaz]	пиши	يازئاڭ	yaziŋ	пишите
		يازئاڭز	yaziŋiz	

Emir kipinin 3. kişi ekini “سون” (-sun) veya “سين” (-sin), çoğulu ise “لار” (-lar/ler) ile yapılmaktadır:

يازسون	yazsun	пусть он пишет
يازسونلار	yazsunlar	пусть они пишут

Agabekov “İzyavitelnoye nakloneniye” başlığıyla eserin 16. paragrafında fiil çekiminin temel formunu açıklamaktadır. “Mütekellim” (1. şahıs eki), “Muhatab” (2. şahıs eki) ve “Gaib” (3. şahıs eki), “Müfred” (Birlik) ve “Cemi” (Çokluk), “Hâl” (Şimdiki zaman), “Mazı” (Geçmiş zaman), “İstikbal” (Gelecek zamanın 1. formu), “Muzarı” (Gelecek zamanın 2. formu) ile “Fiil u cevabi” (6. Forum) beyan edilmektedir (s. 65-66).

я пишу [ben yazıyorum]	من يازيارين	men yazıyarin
	يازيارين	yazıyarin
ты пишешь [sen yazıyorsun]	سن يازيارسين	sen yazıyorsın
	يازيارسين	yazıyorsın

17. paragrafta “Emr-i Hazır” (Emir kipi) açıklamakta ve fiil çekimi tablo hâlinde verilmektedir (s. 66-68). Bu paragrafta emir kipi ile birlikte zamanlara göre fiilin eklerini tablo hâlinde göstermektedir.

Agabekov “Spryajeniye” (Fiil Çekimi) başlığında 18. paragrafta yazmak fiilini farklı zamanlarda “yazmak” fiilinin detaylı bir şekilde çekimlerini sunmaktadır (s. 69-71). Şimdiki zaman “yazıyarin...”, geçmiş zaman “yazdım...”, geniş zamanın hikâyesi “yazırdım...”, gelecek zaman “yazacak...”, geniş zaman “yazarın...”, geniş zaman gereklilik kipi “yazmalıım...” [yazmalıyım], şimdiki zamanın eksik formu “yazıyan...” şeklinde yazmak fiilini 1., 2. ve 3. şahıs ve onların çoğul hâllerini tablo hâlinde göstermektedir.

Agabekov “Soslagatelnoye Nakloneniye” (Dilek-şart kipi) konusunda 19. paragrafta “sa/se” ekleri ile ilgili açıklama, yazmak fiili temelinde “yazsam” diye başlayan çekimi detaylı bir şekilde açıklanmaktadır (s. 72-73). Dilek-şart kipi bileşik hikâyesi olan “yazsaydım...” şeklinin çekimini göstermektedir.

Agabekov “Priçastiye i Despriçastiye” (Sıfat-Fiil ve Zarf-Fiil) başlığında 20. paragrafta “an/en” ve “agan/egen” ekleri ile ilgili açıklama, “yazmak” fiili temelinde “язан” (yazan) ve “язаган” (yazagan) şeklinde farklı şekillerde çekimlerini vererek açıklamaya çalışmaktadır (s. 74-75). “-ян” (-yan) veya “-ен” (-yen) şeklinde yazıldığı belirtilmektedir:

اقسامق [aksamak]	اقسايان	aksayan	хромающий
سويله مك [söylemek]	سويله ين	söyleyen	говорящий

Agabekov ulaç/zarf-fiil “يب” (-ib/ib [ıp/ip]) eki ile yapıldığına, “yazmak” fiilinden “yazıp” ilk örnek olarak verilmektedir. Bazen “ب” (-b [p]) harfi getirilerek yapıldığını belirtmektedir:

قرامق [garamak]	قراب	karab	смотрев [bakıp]
-----------------	------	-------	-----------------

21. paragrafta ise “yok” sözcüğü ile “يازан yok / он не писал” (yazmadı) şeklinde farklı fiilin farklı çekimlerini getirmektedir (s. 72-75). Ayrıca 3. şahıs ekinde, “در / -dir/dur” (dur) eklendiğini belirtmektedir:

يازیدر	yazıbdur [yazmıştır]	он писалъ
يازیدرлар	Yazıbdurlar	они писали [yazmıştırlar]

Agabekov "Otritsatel'naya forma glagolov" başlığında, 22. paragrafta "-ma" ve "-me" yazmak fiilinde "yazmamak" şeklinde detaylı bir şekilde açıklanmaktadır (s. 76).

"Neopredelennoye nakloneniye" şu şekilde örneklemetedir:

язмамк	yazmamak	не писать
--------	----------	-----------

"Povelitel'noye nakloneniye" (Emir Kipi):

язма	yazma	не пиши
------	-------	---------

Agabekov "İzyavitel'noye nakloneniye" başlığında, 23. paragrafta "yazmak" fiilinin olumsuz farklı zamanlara ait çekimleri ile birlikte detaylı bir şekilde açıklamaktadır (s. 71-88).

Şimdiki zaman olumsuz hâli:

язмай	yazmayarın	я не пишу
-------	------------	-----------

Şimdiki zaman sıfat-fiilinin olumsuz hâli:

язмайан	azmayan	я не пишу
---------	---------	-----------

Geçmiş zaman olumsuz hâli:

язмадін	yazmadım	я не написалъ
---------	----------	---------------

Belirsiz devamlı geçmiş zamanın olumsuz hâli:

язмайрдин	yazmaırdım	я не писалъ
-----------	------------	-------------

Olumsuz gelecek/geniş zaman 1. formu:

язмайацк	men yazmaıyacak	я не буду писать
----------	-----------------	------------------

Agabekov ayrıca şu şekilde bir bilgi de vermektedir: (bazen "язмайацк" (yazmaıyacak) veya "язмацк" (yazmacak) olabilir).

Olumsuz gelecek/geniş zaman 2. formu:

язмарин	yazmarın	я не напишу
---------	----------	-------------

Türkmen diline özgü olumsuz gelecek zaman formu:

язман	yazman	я не напишу
-------	--------	-------------

Agabekov olumsuzluk "ma" ile ilgili parantez içinde şöyle bir not da düşmüştür: (bazen olumsuz "ма" (-ma) elif harfi yazılmayabilir: "иçmez" / "иçmez" şeklinde yazılabilir).

Agabekov, geniş zaman gereklilik kipi "язмалы" (yazmalı) fiiline "ма" (-ma) eki getirilerek olumsuzu yapılabacağını belirtmektedir:

язмамалыим	yazmamalıim [yazmamalıyım]	я не долженъ писать
------------	----------------------------	---------------------

"декл / дал" (deel [däl/değil]) eki ile yapılmaktadır:

من يازمالى دكل	men yazmalı deel [däl/değil]	я не долженъ писать
يازمايان	yazmayan	не пишущий
يازمايب	yazmaıb [yazmayıp]	не писавщи

Agabekov, 24. paragrafta dilek-şart kipinin olumsuz hâlinin “ما” (ma) getirilerek yapıldığını açıklamaktadır (s. 82-84).

Dilek-şart kipi gelecek/geniş zaman olumsuz hâli:

يازماسم	yazmasam	если не напишу
---------	----------	----------------

Dilek-şart kipi geçmiş zaman olumsuz hâli:

يازماسидим	yazmasaydım	еслибы я не написал
------------	-------------	---------------------

Geniş zamanın hikâyesi kipinin olumsuz hâli:

يازмаздем	yazmazdım	я не писалъ-бы
-----------	-----------	----------------

Agabekov, “Voprositelnaya forma glagolov” başlığında, 25. paragrafta Türkmen dilindeki “mı” soru edatını fiilin farklı zamanlarında açıklamaktadır (s. 82-84).

Şimdiki zaman soru:

يازмазин ми	yazıyarin-mı	пишу-ли я?
-------------	--------------	------------

Şimdiki zaman olumsuz soru:

يازмайарин ми	yazmayarin-mı	не пишу-ли я?
---------------	---------------	---------------

Geçmiş zaman soru:

يازдимми	yazdım-mı	написаль-ли я?
----------	-----------	----------------

Geçmiş zaman olumsuz soru:

يازмадимми	yazmadım-mı	не написаль-ли я?
------------	-------------	-------------------

Gelecek/Geniş zamanın hikâyesi soru:

يازырдемми	yazırdım-mı	писаль-ли я?
------------	-------------	--------------

Gelecek/Geniş zamanın hikâyesinin olumsuz soru:

يازмайрдемми	yazmaırdım-mı	не писалъ-ли я?
--------------	---------------	-----------------

Gelecek zaman soru 1. formu:

يازажми	yazacak-mı	будеть-ли он писать?
---------	------------	----------------------

Gelecek zaman olumsuz soru 1. formu:

يازмайажми	yazmayacak-mı	будеть-ли он писать?
------------	---------------	----------------------

Gelecek zaman soru 2. formu:

يازارين مى	yazarın-mı	напишу-ли я?
------------	------------	--------------

Gelecek zaman olumsuz soru 2. formu:

язмарин مى	yazmarın-mı	не напишу-ли я?
------------	-------------	-----------------

Geniş zaman gereklilik soru:

язмалы یمى	yazmalıim-mı	должень-ли я писать?
------------	--------------	----------------------

Geniş zaman gereklilik kipi olumsuz soru:

язмамалы یمى	yazmamalıim-mı	не должень-ли я писать?
--------------	----------------	-------------------------

Zarf-fiil soru formu:

язанми	yazan-mı	пишущий-ли?
язими	yazıb-mı	писавши-ли?

Agabekov, "Spryajeniye glagola (İmet)" başlığında, 26. paragrafta "бар" (bar [var]) veya "бардыр" (bardır [vardır]) temelinde ele alarak geçmiş zamanda "бариди" (barıdı [var idi]), gelecek zamanda "болжак" (bar bolcak [var olacak]) veya "болар" (bar bolar [var olacak]) şeklinde değiştiğini detaylı bir şekilde açıklamaktadır (s. 84-88).

Şimdiki zaman:

мениң бар	meniñ bar [benim var]	я имею (у меня есть)
менде бар	mende bar [bende var]	

Geçmiş zaman:

мениң бариди	meniñ barıdı [benim var idi]	я имелъ (у меня есть)
менде бар	mende barıdı [bende var idi]	

Gelecek/Geniş zaman:

мениң болжак	meniñ bolcak [benim olacak]	мениң болар	meniñ bolar [benim olur]	я буду имелъ (у меня будеть)
менде болжак	mende bolcak [bende olacak]	менде болар	mende bolar [bende olur]	

Bunun olumsuz formunu, "йок" (yok) veya "йокдур" (yokdur [yoktur]) temelinde ele alarak geçmiş zamanda "йокиди" (yokıdı [yok idi]), gelecek zamanda "болмаз" (bolmaz [olmaz]) şeklinde değiştiğini detaylı bir şekilde açıklamaktadır:

мениң йок	meniñ yok [benim yok]	менде йок	mende yok [bende yok]	я не имею
-----------	--------------------------	-----------	--------------------------	-----------

مىنىڭ يوقىدى	meniñ yokıdı [benim yok idi]	مىندە يوقىدى	mende yokıdı [bende yok idi]	я не имелъ
مىنىڭ بولماز	meniñ bolmaz [benim olmaz]	مىندە بولماز	mende bolmaz [bende olmaz]	я не буду иметь
بولمىيان	bolmayan			не бывшій
بولمىيب	bolmiib			не бывъ

Agabekov, “Spryajeniye glagola (İmet)” başlığında, 27. paragrafta ise “İmet” fiili bağlamında “بار” (bar) ve “يوق” (yok) temelinde “çaga” (çocuk) kelimesi ile çekimini yapmaktadır:

Şimdiki zaman:

چاغام بار	çagam bar [çocuğum var]	я имею ребенка
-----------	-------------------------	----------------

Geçmiş zaman:

چاغام بارايدى	çagam barıdı [çocuğum var idi]	я имелъ ребенка
---------------	--------------------------------	-----------------

Gelecek zaman:

چاغام بولجق	çagam bolcak [çocuğum olacak]	я буду иметь ребенка
چاغام بولار	çagam bolar [çocuğum olur]	
چاغام يوق	çagam yok [çocuğum yok]	я не имею ребенка
چاغام بولماز	çagam bolmaz [çocuğum olmaz]	я не буду иметь ребенка

Agabekov, “Spryajeniye glagola stradatelnogo zaloga” başlığında, “بولمق” (bolmak) – “быть” (bit) fiili bağlamında 28. paragrafta, “خسته بولمق” (hasta bolmak) – “быть больным” (hasta olmak) fiilinin çekimini şu şekilde göstermektedir:

Emir kipi:

خسته بول	hasta bol	болеј [hasta ol]
----------	-----------	------------------

Şimdiki zaman:

خسته درين	haste dırın	я боленъ [hastayım]
-----------	-------------	---------------------

Geçmiş zaman:

خسته ايدىم	haste idim	я былъ боленъ [hasta idim]
------------	------------	----------------------------

Gelecek/Geniş zaman:

خسته بولورين	haste bolurın	я буду боленъ [hasta olurum]
--------------	---------------	------------------------------

29. paragrafta ise “دكل” [değil] (deel [däl]) temelinde beyan edilmektedir (s. 88-91).

Fiilde olumsuzluk:

خسته بولمامق	haste bolmamak	я не быть больным [hasta olmamak]
--------------	----------------	-----------------------------------

Olumsuz emir kipi:

خسته بولما	hasta bolma	не будь боленъ [hasta olma]
------------	-------------	-----------------------------

Olumsuz şimdiki zaman:

خسته دکدرین	haste deeldirim [hasta dældirin]	я не боленъ [hasta deęilim]
-------------	----------------------------------	-----------------------------

Olumsuz geçmiş zaman:

خسته دکلیدیم	haste deeldim [hasta dældim]	я не былъ боленъ [hasta değil idim]
--------------	------------------------------	-------------------------------------

Olumsuz gelecek zaman:

خسته بولما رین	haste bolmarın	я не буду боленъ [hasta olmayacaęım]
----------------	----------------	--------------------------------------

2.2.6. Zarf

Altıncı bölümü "Nareçiya" (Zarf) başlığını taşımakta ve 30.-32. paragraflarda ele alınmaktadır (s. 91-95). Ganiyev eserinde de "Nareçiya" (Zarf) başlığını taşımakta ve konu eserin 51-56. paragraflarında yer almaktadır (Ganiyev 1922: 42-45).

Bu bölümün 30. paragrafında "Obraza deystviya" (Hareket tarzı) başlığıyla açıklamaktadır (s. 91-93). Zarfın eylem modu olarak bilinen yapısını şu şekilde beyan etmektedir: "Yaman, pis, yeser, atlı, pyade, şirin, süyci...". Bu bağlamda ülke ve halk söz konusu ise, "جه / cā/e" ve "ی" / ĩ" kelimenin sonuna eklendiğini örnekleri ile açıklamaktadır:

ترکجه	Türkce [Türkçe]	ترکی	Türkî	по тюркски [по турецкий]
-------	-----------------	------	-------	-----------------------------

31. paragrafında "Nareçiya Vremeni" (Zaman Zarfı) açıklanmaktadır (s. 33). Zaman zarflarını sıralamaktadır: "Giyce [gece], gündüz, akşam..."

32. paragrafında "Gde" (Nerede), "Kuda" (Nereye) ve "Otkuda" (Nereden) sorularına cevap veren zarfları açıklamaktadır (s. 94-95). Nerede sorusuna cevap olan zarfları şöyle sıralamaktadır: "Sagda, solda, ortada...". Nereye sorusuna cevap olan zarfları şöyle sıralamaktadır: "öň, ard, arka, yakın...". Nereden sorusuna cevap olan zarfları şöyle sıralamaktadır: "sagdan, soldan, ortadan...".

Bu bölümün "Nareçiya obraza vırajeniya" (İfade zarflarının modu) başlığında, "yekin [yakın], çın, rast, hagikat, bi-güman, bi-şekk, elbette, belki, ..." kesinlik, olasılık zarflarına öncelik verilmektedir (s. 95).

2.2.7. Edat

"Poslelog" (Edat) başlığını taşıyan yedinci bölüm, 33. paragrafta ele alınmaktadır (s. 95-97). Ganiyev ise "Poslelog" (Edat) başlığını, eserinin 57-60. paragraflarında anlatmaktadır (Ganiyev 1922: 45-47). Agabekov bu bölümde "İmenitelny padej" (Yalın hâli), "Datelny padej" (E hâli) ve "İshodny padej" (Ayrılma hâli) temelinde Türkmen dil biliminde edatları örnekler ile anlatmaktadır. "İmenitelny padej" (Yalın hâli) edatları şöyle sıralamaktadır: "içün [üçin], bile, bilen, siz, boyda, kmin [kimin], tek, dak". Bunların her birine ayrı örnek vermektedir:

آدم ايچون	Adam için [üçin]	для человека
-----------	------------------	--------------

“Datelnıy padej” (E hâli) edatlarını şöyle sıralanmıştır: “karşı, göre, çen, çenli”. Bunlara bir örnek vermektedir: “منكا كوره / menga [maña] göre, по мне”...

“İshodnıy padej” (Ayrıma hâli) edatlarını ise şu şekilde ele almaktadır “ütri [ötri], bări, başka [başga]”:

مندين اوتري	menden ütri	для, за, ради меня
ازبادين بري	obadan bări	от аула
سندين باشقه	senden başka	кроме тебя

2.2.8. Bağlaç

Sekizinci bölüm “Soyuz” (Bağlaç) başlığını taşıyan sekizinci bölüm eserin 34. paragrafında ele alınmaktadır (s. 97-99). Ganiyev eserinde de “Soyuz” (Bağlaç) başlığı taşımakta, ancak konu eserin 61. paragrafında anlatılmaktadır (Ganiyev 1922: 47-48). Agabekov bu bölümde genel olarak Türkmen dil bilimde bağlaçları dokuz bölümde tasnif etmektedir: “hova [hava], de, hem, hatta, ne inki – ve hem, ne-ne, ve, ya, ki, göya, herkah, eger, herçinde, belke [belki], ancak, amma, çünkü, pas, bilebolanda, muhtasar” (s. 97-99).

2.2.9. Ünlem

Dokuzuncu bölüm “Mejdometiye” (Ünlem) başlığını taşımakta ve konu 35. paragrafta ele alınmaktadır (s. 99-100). Ganiyev ise “Mejdometiye” (Ünlem) konusunu eserinin 62. paragrafında anlatmaktadır (Ganiyev 1922: 49). Agabekov bu bölümde genel olarak Türkmenlerin kullandığı ünlemleri dokuz başlıkta açıklamaya çalışmaktadır. Türkmen dilinde farklı ünlemlerden örnekler vermektedir (s. 99-100):

دوزكسون	Duz – kesson [Duz kessin]	ей Богу!
زنهار	Zinhar	никак! никогда! [hiç, asla!]
بخشى بخشى	yahşi-yagşi	хорошо! [iyi!]

3. Sbornika Poslovits i Pogovorok

Agabekov’un “Uçebnik Tyurkmenskogo Nareçiya” adlı eserin ikinci cildi, “Sbornika Poslovits i Pogovorok” (Atasözleri ve Deyimleri Derlemesi) adını taşımaktadır. Bu bölümle ilgili Söyegov şöyle açıklama yapmaktadır: “Okul kitabına ek olarak eklenen 160 nakil ve atasözünü yazarın kendisi halk arasından toplamıştır. Onlar ayrı bir derleme şeklinde verilip kitabın son 25 sayfasını oluşturmaktadır (1993: 9).

Agabekov’un eserinin bu cildinin, Türkmen dili, edebiyatı, tarihi ve kültürü açısından çok değerli olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim Agabekov bu bölümde atasözü ve deyimlerin ilk olarak yazılışını, önce Arap, sonra Kiril harfleriyle vermekte, daha sonra da Rusçaya tercümesini yapmaktadır. (s. 2).

“ياقما بشرسين قازما دوشرسين” (Yakma bşirsın, gazma düşersin)

“якма бширсин, казма душирсин” (Yakma bşirsın, kazma düşirsın)

“Не закигай - обожжешься, не рой - попадешься”

Agabekov'un yüz altmış atasözü ve deyimini, sonra yapılan araştırmalar etkisi bağlamında da değerlendirmek mümkündür. Nitekim bu Güney Kafkasya Türkmenlerinde de şu şekilde görülmektedir: "Yakma bişersij, gazma düşersij" (Yakma pişersin, kazma düşersin) (Veliyev ve İlyasov 1982: 116; Kürenov 1995: 127). Yazar, bu şekilde Türkmen atasözleri ve deyimlerinden 160 tane derlemiş ve onları Arapça rakamlarla 25 sayfada sıralayarak vermiştir (Agabekov 1904: 1-25).

Sonuç

Rusya İmparatorluğu döneminde Türkmen dili, edebiyatı, tarihi ve kültürü ile ilgili önemli araştırmalar ve çalışmalar yapılmıştır. Bu bağlamda Türkmen dil bilgisi oluşturma çalışmaları, Türkmen toprakları işgal edilmesiyle birlikte hız kazanmıştır. Bunlardan biri de Muhammed Sadıkbek Agabekov'un "Uçebnik Tyurkmenskogo Nareçiya s Prilojeniyem Sbornika Poslovits i Pogovorok Tyurkmen Zakaspiyskoy Oblasti" (Türkmen Zakaspiy Bölgesi'nin Atasözleri ve Deyimleri Derlemesiyle Türkmen Lehçesi/Dili Ders Kitabı) adıyla Aşkabat'ta yayınladığı eserdir. Agabekov'in Türkmen dil bilgisi ve edebiyat alanı ile ilgili kaleme aldığı eser, Türkmen dilinin Rusça dil bilgisi temelinde öğretilmesinde de önemli etken olmuştur. Aynı zamanda Türkmen dil bilgisinin yazmanın da zorluklarından bahsetmekte ve "не ошибается тот, кто ничего не делает" (Hata yapmayan kimse, hiçbir şey yapmayan kişidir) ifadesine yer vermektedir. Türkmen dili üzerine araştırmalar serüveninde Pavel Polikarpoviç Şimkeviç'in eserinden sonra en kapsamlı kitabın Agabekov'un 1904 yılında yayınladığı yapıt olduğunu söylemek mümkündür. Bu eser, Türkmen dili açısından tarihî yayınlardan biridir.

Kaynakça

Agabekov, S. (1904). *Uçebnik Tyurkmenskogo Nareçiya s Prilojeniyem Sbornika Poslovits i Pogovorok Tyurkmen Zakaspiyskoy Oblasti*. Ashabad: Elektropeçatnya K. M. Fedorova.

Aliyev, A. S. (1913). *Yengi Usul Türkmen Mektebi*. red.: M. A. Belyayev. Bakü.

Aşirov, T. (2016). "Mahdumkulu'yu Anlamak: A. Z. V. Togan Örneği". *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 5/2, 661-673.

Aşirov, T. (2020). "Belyayev, İ. A. (1915). Grammatika Turkmenskogo Yazıka. Ashabad: Tipografiya İ.İ.Aleksandrova. 122. Sayfa.". *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 6/1: 114-121.

Aşirov, T. (2021). "Şimkeviç, P. (1899). Praktičeskoye Rukovodstvo dlya Oznakomleniya s Nareçiyem Turkmen Zakaspiyskoy Oblasti. Aşhabat: Tipografiya K. M. Fedorova. 168 S.". *Milli Kültür Araştırmaları Dergisi*, 5/2: 133-139.

Berezin, N. (1845). "Godičny Otçet Puteşestvuyutşego po Vostoku". *Jurnal Ministerstva Narodnogo Prosvetşeniya*.

Bilgin, V. & Aşirov, T. (2020). "Türkmenistan'da Din Eğitimi". *Türk Devletlerinde Din-Devlet İlişkileri ve Din Eğitimi*. ed. İ. Erpay- S. Beyhur. Ankara: Akademisyen yayınları, 163-185.

Ganizâde, S. M. (1909). *Samouçetel Tatarskogo Yazıka: Rusko-Tatarskiy Slovar- Lügat Rusı ve Türkî*. Cilt III, 5. baskı. Bakü: Tovariştstvo Kavkazskogo Peçatnogo Dela "Kaspiy".

Ganizâde, S. M. (1922). *Grammatika Tyurkskogo Yazıka Kavkazsko-Azerbaycanskogo Nareçiya - İstilâh-i Azerbaycan: Türk Kafkaz Dilini Öğrenmekden Ötri Destavizdir*. Bakü: İzdaniye Azpoligrafrestta.

İlminskiy, N.N. (1860). "Ueber die Sprache der Turkmenen. Aus einem Briefe des Herrn

Ilminsky an A. Sciefert". *Mélanges Asiatiques*. IV: 63-74.

Kürenov, S. (1995). *Kafkasya Oğuzları veya Türkmenleri*. Aktaran: Ali Duymaz, İstanbul: Ötüken.

Melioranskiy, P.M. (1900). *Arab Filolog o Turetskom Yazık*. St. Petersburg: İmp. Akad. Nauk.

Nerimanov, N. (1899). *Türk-Azerbaycan Dilinin Muhtasar Sarf-Nahivi*. Baku: Tipografiya Gubernskogo Pravleniya.

Samoyloviç A. [Retsenziya:] "Uçebnik Tyurkmenskogo Nareçiya s Prilojeniyem Sbornika Poslovits i Pogovorok Tyurkmen Zakaspiyskoy Oblasti. Sostavil Agabekov. Ashabad 1904. IV+100+25." Zapiski Vostochnogo Otdeleniya İmperatorskogo Russkogo Arheologičeskogo Obştstva. Tom Semnadsatıy. 1906. S.-Peterburg: Tipografiya İmperatorskoy Akademii Nauk 1907. s. 0184—0188.

Samoyloviç A.N. (1903). Opıt Lengvistiçeskogo İssledovaniya Tekinskogo Govora Turkmenskogo Dialekta. SPb.

Semyonov, A. (1905). "S. Agabekov (sostavil). Uçebnik Tyurkmenskogo (sic!) Nareçiya s Prilojeniyem Sbornika Poslovits i Pogovorok Tyurkmen (sic!) Zakaspiyskoy Oblasti. Ashabad 1904 g. (str. IV+100+25)". Etnografiçeskoye Obozreniye. 4: 169-172.

Söyegov, Muratgeldi. (1993). On Çınar: İlkinci Türkmen Dilcileri ve Edebiyatçıları Hakkında Oçerkler, Aşkabat: Kuyaş.

Veliyev, B. & İlyasov, C. (1982). Stavropol Türkmenlerinin Nakılları. Aşkabat: İlm.